Осокір був трухлявий, од нього вже тхнуло гниттям, але все ще густа крона кидала на землю прохолодну тінь. Пальма лежав, висолопивши язика, важко хекав та вряди-годи клацав зубами, відганяючи обридливих мух. Раптом вуха, що висіли мов клапани на кишенях сірої свитки, напнулися двома ріжками. Очі заструмували увагу. Повз дерево, під яким він лежав, хлопчина років восьми вів на поводку "боксера". Пальма аж скавульнув, так худе з русявим вихрем хлоп'я схоже було на його друга, якого він марно виглядає день у день уже багато днів. Боксер повернув у Пальмів бік розгодовану пику, ворухнув оцупком хвоста, мовляв: добридень, сусіде. Пальма теж привітно клепнув хвостом об асфальт. Його праве вухо знову впало, від чого морда зробилася глузливою: він ніби посміхався четвероногій сусідовій ході.

Пролежав якийсь час у супокої, навіть мухи вгамувались. Та ось нюх уловив знайомий запах — запах: який нічого доброго не віщував. Стрепенувся, але було вже пізно. Гострий носак уп'явся в ребра.

— Вивернувся на дорозі! — просичало вперемішку з Пальмовим скавулінням. Кроки протупотіли далі, а слідом віддалявся і запах, що передував штурханові — запах парфумів і смаженої цибулі.

Різкий біль ущух, але Пальма все ще жалісно повискував, як дитя, яке скривдили нізащо. Шу-каючи захисту й утіхи, він перебіг через дорогу й подався в кучугури, де височів білий багатопо-верховий будинок. Пес бігав туди щодня, довго очікує друга і, не діждавшись, вертається під осокір… Уже вкотре дряпався в двері однієї з квартир на третьому поверсі. Марно дряпався і скавчав.

На гамір вийшла сусідка з квартири навпроти.

— Знову, Пальмо, ти тут біснуєшься? Немає Ігора. В піонерському таборі. Завтра приходь. При-везуть їх уже… Стривай, ма'ть, голодний? — Винесла шматок ковбаси. — На, ось.

— З ким ти там балакаєш? — почувся з квартири чоловічий голос.

— Та Пальма — пес Ігорів. Дивна тварина, більше року минуло, як Рая вигнала, а він усе тут стовбичить.

Пальма знову поплентався до старого будинку з паленої цегли, ліг під деревом. Сонце між тим скотилося з неба і вже мостилося в верховітті осокора, як у гнізді, сиплячи вогненним пір'ям на брук, на двоповерховий будинок із зовнішніми сходами, на зелені ворота, на Пальмову морду.

Спека спадала. Собака вже не хекав. Він подався до центральної вулиці. Тут на розі біля молочної бочки іноді перепадало лизнути розлитого молока, тут і очікував господаря, в якого мешкав з весни. Невдовзі з-за рогу вийшов чоловік середнього зросту, в коричневих штанях і бузкового кольору сорочці. Пальма не кинувся назустріч, лише стримано хитнув хвостом і пішов поруч. Від чоловіка тхнуло тютюном і пивом.

— Це ти, Пальмо, — промовив чоловік, аби тільки щось сказати.

Пес підвів на нього жовті очі, мовляв, хто ж іще?

На кухні смерділо газом. Чоловік прочинив вікно, потім витяг з кутка ящик з картоплею, заходився чистити. Пальма, не наважуючись переступити порога, спостерігав із сіней.

— Охляв? — озвався чоловік. — Я теж. Після пива завжди на жратву тягне, — по миті додав: — Сьогодні в мене особливий день, песе. Гадаєш, тому він особливий, що мені виповнилося тридцять? Плював я

на дні народження. Особливий він тому, що в цей день було написано дві заяви: одна з проханням прийняти на роботу, друга, по десяти роках, — звільнити. І обидві принесли мені радість. Це варто відзначити. Пальмо. — Чоловік дістав з холодильника тарілку, на якій лежав шмат шинки, і пляшку перцівки.

Собака раптом наїжачився, а потім забіг на кухню, чого раніше не робив, і став біля вікна.

У дверях з'явилася худорлява жінка в чорній сукні й гостроносих черевиках.

Пальма, вловивши знайомий запах, люто загавкав.

— Чого, псюго, злишся? — ласково промовила жінка. — 1 навіщо ти тільки, Дем'яненко, завів собі цього приблуду? Сторожувати дві пусті кімнати? Господиню сюди треба, а не собаку.

— Гадаєш, так буде краще? — озвався чоловік, глянувши з-під лоба на гостю. Погляд його на мить затримався на масному волоссі, яке, здавалося, укладав не перукар, а муляр.

— Позич електробритву, Іване. Щойно жінка вийшла, як знадвору почулися кроки. Двері заступила висока постать.

— Здоров був, Дем'яне! — чоловік мав хрипкий дужий голос. — Прийшов висловити тобі спів-чуття з приводу дня народження, — він поставив на стіл пляшку вина.

— Здоров, — байдуже мовив господар.

— Осиха, ма'ть, знову ноги голитиме? — сказав чоловік. — Щойно зустрів її з твоєю бритвою.

Гість сів на стілець біля дверей. Собака його обережно обнюхував, привітно похитуючи хвостом.

— Не боїшся, Дем'яне, що в тебе його колись поцуплять? Цілий день бо стовбичить на вулиці.

— Кому воно потрібне? Було б щось путнє…

— Е-е, не кажи, — гість витяг із задньої кишені штанів цигарки. — Пальма в тебе майже як вів-чарка. Правда, хвіст бубликом і вуха не завжди стримлять, та хіба ж у цьому справа? Головне — він тобі відданий і розумний. — Дим від цигарки заходив йому в очі, він мружився, від чого зелений шрам на вилиці глибшав, обличчя від того здавалося старим.

— Розумний, — погодився Дем'яненко. — Пам'ятаєш, як він отого фрукта провчив, що на Перше травня тут розорявся? Мені й зараз шкода його костюма.

— Чого шкодувати, він же тебе вдарив.

— То й що? Переболіло. А костюма немає… Після того я і взяв собаку на квартиру. Правда, Пальмо, ти ж у мене тільки квартирант, а справжній твій хазяїн — шмаркач з дев'ятиповерхового.

Собака, присівши на порозі, не зводив очей з господаря. Він облизувався, клацав зубами, вика-зуючи нетерпіння.

— Бачив твого майстра. Заклопотаний… Не можуть знайти хорошого кріпильника, — сказав гість.

Дем'яненко дістав з мисника дві гранчасті склянки, виделки і хліб.

— Давай ближче, — він розкоркував пляшку, на дні якої червонів стручок. — А Пальма! Чого скочив? Зараз дам... Та не спіши, опечешся! Ось іще шматок шинки. Хай смакує, песе!

— А чого б тобі не повернутися на шахту, га, Дем'яне? — сказав гість, беручи гранчак з горілкою.

— Будьмо! — замість відповіді мовив господар, і одним духом вихилив. — Та й клята ж!

— Таки дере, — погодився гість, кривлячись і дмухаючи на картоплю. — Ніби терпуга проковт-нув... Слухай, Дем'яне, ну що це ти собі за роботу знайшов. Сторожувати чужі автомобілі... Вернувся б на шахту.

Собака, з'ївши вечерю, вдячно дивився на господаря, метеляв хвостом.

— Це не твоє собаче діло, — сказав Дем'яненко.

— Ти мене, Дем'яне, не ображай. Я тобі добра зичу.

— 0-ха-ха! — засміявся господар. — Я когось образив... Вибач мені, Пальмо.

— Коли ти мене ще раз образиш, я піду, — погрозливо сказав чоловік.

— Ну й мотай, я тебе не кликав! Гість нерішуче підвівся.

— Кожна... мене вчитиме, як треба жити! — кинув услід Дем'яненко — Сам якось розберусь. Пальмо! — гарикнув люто. — Куди побіг? Сам дорогу знайде. Мурло! В школі мурлом був, мурлом і залишився.

Собака сів у кутку. Хвіст його лежав нерухомо, а в жовтих очах не було більше радості.

— Чого витріщився! Не подобається? Хай не стромляв носа в чужі справи! — Дем'яненко розлив горілку в дві склянки, продовжував: — Повернись, і почнеться знову: чарчину не приголуб, бо, кажуть, знижується реакція, за всю зміну — жодної цигарки! Я ж не космонавт. Я шахтар! Працюю, мов кінь, і хочу мати крім грошей іще якусь утіху. Ех-хе-хе, дивно влаштовано у людей. Спочатку захоплюються твоєю роботою, наділяють рисами, яких у тебе ніколи й не було, і далі вимагають уже від тебе тих рис, і коли ти не влазиш у рамку, яку для тебе збито, силкуються ввіпхнути в неї силоміць. А я ж. Пальмо, не глевтяк якийсь, із якого можна коників ліпити, — господар раптом почав скрипіти зубами, аж надималися жовна.

— А ходи-но сюди, песе, — сказав Дем'яненко. Пальма підвівся і слухняно підійшов.

— На, ось, випий за моє тридцятиріччя. Не хочеш? Ну випий, Пальмо. Це буде подарунок від тебе... До речі, про подарунки, їх у мене в житті було два: коли вперше спустився в шахту і коли востаннє піднявся на-гора, — чоловік обвів п'яним поглядом закіптюжені стіни кухні, додав: — А цей останній, чи й справді подарунок?.. — раптом затягнув: — Посіяла огірочки... Пий, будь воно неладне, бо силою заллю в горлянку! — Він схопив морду собаки собі між колін і вилив у пащу склянку перцівки.

Пальма вирвався і, скавулячи, вибіг на подвір'я, де мало не збив з ніг сусідське дівча, що повер-талося з дитсадка. Дівча в накрохмаленій білій сукенці і зелених гольфах нагадувало кульбабу. Собака забився в куток між парканом і будинком, жалісно заскімлив.

— Пальмо, собачко, чого ти плачеш? Чого в тебе такі жовті очі? — співчутливо мовило дівча, присівши поряд.

Собака скавчав, мотаючи мордою, немов рятуючись від мух.

Дівчинка витягла з кишені білого мереживного носовичка і почала промокати псові сльози.

— Ігор просив, щоб я доглядала за тобою, доки його не буде.

Пальма не пручався, лише затремтів від дотику маленьких рук. Його жовті очі, на які знову набігли сльозі, благали врятувати від вогню, що пік йому пащу.

— А чого в тебе стільки слини? — бідкалося дівча. — Бідолахо, у тебе, мабуть, нежить.

— Марійко, — сплеснула руками мама дівчинки, яка підоспіла з вулиці.— Тікай зараз же від собаки!

— Йому щось болить, — відказала дівчинка. — Його треба відвести до лікаря в дитсадок.

З веранди другого поверху, риплячи сходами, спускалася Осиха.

— До гицеля його, а не до лікаря, — озвалася вона. — Добридень Жанно!

Пальма, почувши той голос, стрепенувся і прожогом кинувся до воріт. З рота в нього тяглася нитка слини.

— Жанно! — раптом верескнула сусідка. — Він же сказився! Бачиш, морда запінена.

Мама вирвала з рук маляти носовичка й кинула долі.

— Боже! Дитино, він тебе не покусав?

— Ні, мамо, Пальма добрий.

— От уштрикнуть сорок уколів у живіт, знатимеш, який він добрий, — сказала Осиха й попря-мувала до Дем'яненкової квартири. — Дем'яненко, твій собака сказився! Ти чуєш?!

Господар поволі підводив посоловілі очі, йому здавалося, що перед ним не довга сукня, а шмат вентиляційної труби з прогумованого брезенту, по якій припинили подавати в забій повітря і вона обвисла. Нарешті з очей зійшла п'яна полуда, і вони на мить зблиснули свідомістю.

— Тобі що, заклало! — розпалювалася сусідка. — Він же мене покусає!

— От-т-тоді він н-напевне сказиться, — промовив п'яно розтягуючи слова Дем'яненко.

— Та що ж це таке!? Жанно, треба негайно подзвонити, щоб собаку забрали! Він усіх нас пе-рекусає!

— Посіяла огірочки… — неслося навздогін сусідці.

Пальма біг до багатоповерхового будинку ніби там було спасіння від мук. Він спинився не під стіною, як тоді, коли його друг спускав бувало на нитці якісь ласощі, а віддалік, щоб бачити скляні двері й вікно на балконі. В кучугурах біля котельні хлопчики гамселили м'яч, але Пальма до них не пішов. Він невідривне дивився на двері, що на балконі третього поверху: в очах біль і надія… Стемніло. Довгий будинок спалахнув яскравими квадратами вікон. Собака ще довго стояв ниций і непомітний перед світним громаддям.

Пальма лежав під глухою стіною в темному дворі. Йому здавалося, що він лежить на дні глибокої ями, круглий отвір з якої висвічується десь високо-високо. Хоч різкий біль і ущух, але пащу все ще пекло. Пес тільки на хвилю заплющував очі і тоді здавалося, що болить не паща, а все тіло, а він лежить покалічений на березі моря — кухар пансіонату пожбурив у нього цеглиною.

І так щоразу, тільки сон склеплював очі, як Пальма опинявся на березі моря, зализував садна. Від тієї маячні собака прокидався і, задерши морду, тужливо вив… Перед світанням важкий сон, уже вкотре склепив очі. Пальма якийсь час марив, а потім здалося, що його пестить дитяча рука, тепла і лагідна, і над ним схилився хлопчик. Щось співчутливо белькоче — біль ущухає і Пальма зводиться на всі чотири, а тоді зривається і біжить за хлопчиком. Йому весело. Хлопчик гасає по гарячих од полуденної спеки кучугурах, і Пальма ніяк не може його наздогнати. Раптом хлопчик зникає. Собака кидається навсібіч, але хлопчик як крізь землю провалився. Перед собакою глибокий комунікаційний люк, на дні якого, на трубах, лежить його друг. Пальма у відчаї — бігає навколо люка, скавулить, гавкає, пищить і нарешті, збагнувши марноту тих зусиль, мчить щодуху до будинку. Там, на третьому поверсі, виє, дряпає двері, аж поки йому не відчинили. Батько хлопчика одразу зрозумів, що сталося лихо, він кинувся слідом за собакою, Хлоп'я допомогли витягти дві жінки-будівельниці, що працювали поряд на будівництві котельні. Він був непритомний. Чоловік, узявши сина на руки, кинувся до поліклініки. Він промовляв до непритомної дитини ласкаві слова і по його сірих щоках текли сльози. Пальма біг слідом. Він і в лікарню забіг, і його ніхто не вигнав. Там хлопчика поклали на канапу, зробили укол і по хвилі він прийшов до тями. Батько враз повеселішав, почав розповідати про щось лікареві, показуючи на Пальму. І лікар поплескав собаку по загривку, по морді. У лікаря м'яка рука. Від тієї ласки у Пальми по всьому тілу розливається тепло. Він уперше за цілу ніч розплющив очі не від маячні, а від тепла. І враз кліпнув, бо йому прямо в очі дивилося сонце — таке ж яскраве, як і на морі, де він вперше познайомився з хлопчиком… Тоді ж, коли хлопчик і його батько покидали морський берег, також було дуже рано. Пальма

скавчав біля люльки мотоцикла, бо знав, що вони більше не повернуться. У хлопчика теж були повні очі сліз. І тоді батько махнув рукою, мовляв, хай їде. Пальма тільки цього й чекав. Він умить опинився в люльці, поруч із своїм другом… Сонце вже викотилося на черепичний дах старого будинку з червоної цегли і простягле до пса теплі руки. Біль майже покинув Пальму, тільки з опеченої пащі все ще витікала слина.

Вухо вловило якийсь рух на веранді другого поверху. Пес схопився. Очі уп'ялися в брудно-зелені, схожі на жабуриння, фіранки. Здавалися, ось розсунеться жабуриння і у вікні з'являться булькаті жаб'ячі очі. Рипнули двері. На веранду вийшла Осиха, слідом — гладкий чоловік у чорному лискучому костюмі, на цілу голову нижчий від неї. Осиха, запнувши халата і озирнувшись. почала спускатись навшпиньках: її ж гість грузько чапав, аж сходи під ним вгиналися. Тлусте обличчя чоловіка ховалося в затінку величезного сірого кашкета.

Пальма загарчав.

— А-а, витягнувся б ти! — стрепенулась Осиха.

Чоловік щось промовив, махнувши псові рукою, ніби вітаючись. Рот його зблиснув золотом у доб родушній посміищі. Цей чоловік з брунатною кав казькою засмагою, мабуть, любив собак. Пальма не розрішився гавкотом, як на інших Осининих гостей, він навіть гарчати кинув. Між тим, пара проминула двір. Пес чув, як хльопають взуті на босу ногу Осишині черевики.

Двір спав, але місто вже прокидалося. З центральної вулиці частіше долинав шурхіт шин. Осиха, мерзлякувато обхопивши себе руками, дивилася вслід нічному гостеві… Раптом Пальма почув, що до будинку наближається автомобіль. Зарипіли гальма і навпроти воріт спинився "раф". З нього вийшов худорлявий чоловік у парусинових штанях і брунатній сорочці. Чоловік глянув на номер будинку, а тоді звернувся до Осихи:

— Це у вас тут собака сказився? Вчора ввечері дзвонили…

— Прямо блискавично, — мовила зло Осиха. — Лише вчора подзвонили, а сьогодні ви вже, як стій… Он, під стіною. — Вона пішла у двір.

Чоловік взяв у машині рушницю, переламав її і вклав в обидва дула по набою. Затим діловито попрямував у двір. Осиха в цей час піднялась на веранду — її кощавий профіль проглядався в жабуринні фіранок. Чоловік спинився в десяти кроках від Пальми і оцінююче окинув поглядом довгу глуху стіну з паленої цегли. Пес відчув небезпеку. Небезпека йшла від упевнених рухів прибулого, від парусинових, у рудих плямах, штанів, від брунатної сорочки. Від чоловіка тхнуло смертю. Пальма вишкірився й позадкував. З відчаєм глянув у темні сіни квартири, які були відчинені всю ніч і до яких усього метрів із двадцять. Але погляд молочно-білих очей гицеля прибив Пальму до цегельної мозаїки немов цвяхами. В собачій свідомості на мить майнуло море, сухі бурі водорості, що їх нанесно прибоєм на пісковий берег, тепле лігво і півдесятка рухливих клубочків у ньому. А потім над тими клубочками нависло щось велике й рідне, і вони — клубочки попідводили писочки, тягнучись до того, що дало їм життя. Пальма, навіть згадав запах материнського молока і прілих водоростей, почув лагідне шерхотіння хвиль об пісок, побачив малиновий світанок — перший світанок свого життя… Чоловік підніс приклад до свіжовиголеного, аж синього, підборіддя. Пес жалісно вискнув: в жовтих очах—благання. Якби людині було дано заглянути в собачу свідомість, то вона побачила б там вихрясте синьооке хлоп'я, дівчинку в зелених гольфах і білій сукенці, схожу на кульбабу, вона побачила б там чоловіка із шрамом на доброму обличчі… На мить гицель завагався: від собаки линув потік страху і майже людського відчаю. Та водночас він побачив і піну на пащі… З дула вилетів жмут іскор, гримнуло, і Пальма відчув, як його щось штовхнуло і вдарило об стіну. Постріл був влучний. Псові розчерепило голову. Гицель підійшов до мертвого собаки, і, схопивши його за хвіст, поволік з подвір'я. Пальмова голова билась об землю, лишаючи кривавий слід.

Коли нажахані пострілом мешканці повискакували у двір, "раф" уже встиг розвернутись і котив у бік Центральної.